

на критичні моменти (виникнення внутрішніх конфліктів) до прийняття рішень і як результату — прояву дії. Якщо синусоїда проходить усі максимуми (в аспекті операцій з «інформацією» — розуміння, важливість, визнання, значущість, єдність «Я» і прагнення) і вплив «претензій» не зупиняє шлях у часі, то результатом є прояв самореалізації. Завершальним етапом усвідомлення внутрішньоособистісних протиріч у майбутніх учителів є поява нового ставлення до світу, нових вимог до себе, нових повсякденних дій і звичок.

Підсумовуючи, доходимо **висновку**, що внутрішньоособистісні протиріччя самі по собі ще не визначають напрям розвитку особистості. Для того, щоб їх розглядати як передумову актуалізації власних потенційних можливостей, необхідно розуміти, наскільки виразні в майбутніх учителів здібності до активного перетворення складових внутрішніх протиріч. Тому для усвідомлення внутрішньо особистісних протиріч майбутніми вчителями, відповідно до нашого підходу, необхідно розуміти, які з них порушують навчальну діяльність, звичайну життєдіяльність та навчально-виховний процес у вищих педагогічних закладах.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в дослідженні чинників, що впливають на розвиток внутрішньоособистісні протиріччя та в ефективно-му вирішенні деструктивних наслідків, які сприятимуть якісно новому розвитку особистості майбутніх учителів.

Література:

1. Абульханова-Славская К. Типология активности личности в социальной психологии/ К.Абульханова-Славская. — в кн.: [психология личности и образ жизни]. — М.: «Наука», 1987. — 216 с.

2. Бодров В.А. Практикум по дифференциальной психодиагностике профессиональной пригодности: [учебное пособие] / В.А. Бодров. — М.: ПЕР СЭ, 2003. — 768 с.

3. Братусь Б.С. Очерки по психологии аномального развития личности/ Б.С.Братусь, Б.В.Зейгарник. — М., 1980. — 157 с.

4. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя/Л.Митина. — М.: Флинта, 1998. — 202 с.

5. Мещеряков Б. Большой психологический словарь/ Б. Мещеряков, В. Зинченко. — СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2004. — 640 с.

6. Савчин М.В. Педагогічна психологія: [навч. посіб.] / М.В. Савчин. — К.: Академвидав, 2007. — 424 с.

7. Хазиев В.С. Мировоззрение как субъективная реальность: [Монография] / В.С. Хазиев, Е.В. Хазиева — Уфа: Изд-во БГПУ, 2004. — 296 с.

ПСИХОЛОГО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕРЦЕПЦІЇ ІКОНИ, ЯК ОБРАЗУ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

УДК 159.937:94:246.3:159.91

Данілова О.С.

У роботі проаналізовано опосередковане сприйняття ікони через призму української художньої літератури XIX-XX ст. Виявлені основні елементи такого сприйняття та його опису. Розробляються подальші підходи для вивчення соціальної перцепції сакрального мистецтва - православної канонічної ікони.

Ключові слова: православна ікона, соціальна перцепція, контент-аналіз.

ПСИХОЛОГО-ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФЕНОМЕНА СОЦИАЛЬНОЙ ПЕРЦЕПЦИИ ИКОНЫ КАК ОБРАЗА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В работе проанализировано опосредованное восприятие иконы через призму произведений украинской литературы XIX-XX ст. Обнаружены основные элементы такого восприятия и описания. Разрабатываются последующие подходы для изучения социальной перцепции сакрального искусства – православной канонической иконы.

Ключевые слова: православная икона, социальная перцепция, контент-анализ.

THE PSYCH-HISTORICAL ANALYSIS OF AN ICONS SOCIAL PERCEPTION PHENOMENON AS AN IMAGE IN THE FICTION

The icon perception is analyzed in work indirectly, through the dramatics of Ukraine literature of XIX – beg. XX cc. The basic elements of such perception and description are discovered. The further investigation approaches for the social perception of the sacral art – the orthodox canonical icon – are worked out.

Key word: ortodox icon, social perception, content analyses.

**«Каждый век приобретает новые идеи,
приобретает и новые глаза»
Г.Гейне**

Постановка проблеми.

Православ'я і сьогодні продовжує залишатися хранителем позачасових цінностей; забуття або руйнування цих цінностей означало б універсальну деградацію. Не дивлячись на багатоконфесійність нашої держави, ми живемо і розвиваємося в рамках певного психосемантичного простору даної релігії. Одна з причин актуалізації соціальної перцепції ікони, на наш погляд, пов'язана з виникненням певних інтересів не тільки до психології православної релігії, але і до нашої історичної спадщини, особливо сьогодні. Поза сумнівом, даному процесу сприяла відмова від системи атеїстичного виховання, і визнання релігії як органічного становлення світової і національної культури. Мабуть, тут відбувається, до певної міри, і крах соціалістичних орієнтацій, цінностей, ідеалів, віри в світле майбутнє і пошуки деякої духовної підстави, необхідної для подальшого буття України.

У атмосфері кризи духовності знов актуалізується проблема сенсу і призначення церковного мистецтва, зокрема, іконопису. Стає важливим розкрити його високу духовну місію. Серед феноменів духовної культури, в якому бачимо основи нашого майбутнього і наших дітей, ми виявляємо в соціальній перцепції Ікони, яка є для Православ'я, – «откровенням» Божим, висловлене мовою ліній і фарб, яке дане і всій Церкві, і окремій людині. «Якщо існує спосіб перевірити ступінь розвитку суспільства, або принаймні, його здібність

до розвитку, то звичайно, цей спосіб полягає в з'ясуванні тих ідеалів, якими суспільство керується в даний історичний момент» [1] і цей пророчий вислів великого письменника М.Е. Салтикова-Щедріна, став для нас одним з головних критеріїв для нашого дослідження.

На наш погляд, ікона - дзеркало душі, а соціальна перцепція ікони - дзеркало епох. Явище світу ікон - це феномен віддзеркалення бажання досягнути і сприйняти Образ Божий. Процес сприйняття Ікони як священного об'єкту, а значить і сприйняття сакрального суспільством є найбільш яскравою ілюстрацією і показником рівня духовності нашого соціуму. Православна ікона-соборна, а соборність, тобто цілісність, розглядають як фундамент державності (День Соборності України 22 січня, став наголошуватися на рівні одного з головних державних свят). З соборністю завжди зв'язується питання про розуміння сенсу людського життя, про її духовний характер, як корінь буття. У соборності бачать стрижень, що становить духовну енергію культури, опору, з якою можливо відродити дух нашої країни, психологічне здоров'я нації, а значить врятувати країну від бездуховності.

У зв'язку з цим виникає необхідність показати архетипічні складові слов'янської культурної цілісності, звернувшись до її духовних витоків, тобто до життєвих підстав, бо, як відзначав великий філософ А. Глєбін, ніяка «зовнішня реформа не змінить, не врятує нас сама по собі незалежно від внутрішньої душевно-духовної зміни людини». «...Все велике і священне йде зсередини» [2]. Потреба зрозуміти базові духовні цінності минулого, можливість їх реального відродження і функціонування в нинішній життєвій ситуації і визначила цільове завдання даного дослідження.

Візантійський богослов, філософ, поет Іоанн Дамаскин, першим систематизував, звів у цілісну концепцію вислови попередніх мислителів, батьків церкви про зображення, про образ і про ікону. Обґрунтовувавши необхідність зображень, ікон в релігійному житті Іоанн виділяє наступні їх функції. Перш за все, дидактично-інформативна функція, тобто «зображення замінюють безграмотними книгами». Комеморативна функція, тобто образ є нагадування. Що при молитві, дивлячись на ікону згадуємо Священе Писання. Ікона не замикає увагу глядача в самому собі, але зводить розум через тілесне споглядання до споглядання духовному, тобто виконує аналогічну функцію. Іоанн вважав, що ікони містять «Божу благодать», яка «завжди «соприсутствует» з святими іконами не по суті, але по благодаті і дії». Вона дається іконам Святим Духом і може проявитися у дії. Саме завдяки харизматичній функції ікони віруючі, на думку Дамаскина, задучалися до святих, що зображаються, «освячувалися». Нарешті, ікона є образом, якому вклоняються, її цілують, почитають як образ-оберіг. І адресовано це поклоніння не матеріальному в іконі, а її архетипу. На основі візантійських теорій образу і зображення староруські мислителі розробили свою самостійну мову, свою концепцію ікони. Найдетальніше вона була викладена тільки в кінці XV - початку XVI ст. у відомих «Словах» про ікони «Просвітителя» Йосипа Волоцького. Відзначимо, що зі всіх функцій православного образу на перший план він висуває культуру і вважає її найважливішою. Поклоніння в ідеалі може і повинно привести до контакту з духовним Абсолютом, до його містичного досягнення, де ікона є медіатором, виконуючи посередницьку функцію між людиною і Вищою Духовністю.

Зображення виконують в храмі і чисто декоративну функцію - вони прикрашають його. Обесилена духовним спадом і розколом (зіткнення Петра I з патріархом Никоном XVII в.), поставлена під удар західних сповідань, РПЦ потрапила на два століття в державне рабство (Синодний період). Раціоналістичний струмінь проник в свідомість людей, спотворюючи розуміння сенсу культового образу. Ікона стає предметом естетичного милування. У XVIII іконопис було майже витиснено з культурного середовища салонним релігійним живописом. З початку XIX ст. у суспільстві намітилася тенденція інтересу до минулому свого народу та його історії. Але на ікону, на жаль, дивилися у навчальному контексті, лише як на спадщину минулого.

Православна ікона, яка майже тисячоліття була виразником віри і життя народу, була частково віддана забуттю на 300 років. «Відкриття» ікони на початку XX сторіччя продовжувалося недовго, після революції 1917 року ікона знов була віддана забуттю. Для одних ікона є спадщиною далекого минулого, для інших - предметом естетичного милування, третіх же «відкриття» це штовхнуло до осмислення ікони. І потрібно думати, що довгий процес її поступового «відкриття» провіденційно стягується до нашого часу. Якщо в забутті ікони позначився глибокий духовний занепад, то викликане катастрофами і потрясіннями духовне пробудження, загальне покаяння (канонізація царської сім'ї Романових, відновлення монастирів і храмів) спонукає знов до «відкриття» ікони до вивчення і розуміння її мови і психологічного сенсу. Для її характеристики знаходяться вже абсолютно інші слова. Починається проникнення в духовний сенс ікони. Вона сприймається не тільки як художня або культурна цінність, а як духовний досвід – «умогляд у фарбах», «німа впродовж багатьох століть, ікона заговорила з нами тією мовою, якою вона говорила з віддаленими нашими пращурами» [3]. Не дивлячись на величезну популярність мистецтва, а також іконопису, який є її частиною і не тільки, виявилось, що психологічні закономірності сприйняття ікони досліджені абсолютно недостатньо. Павло Флоренський, який належав до плеяди відомих філософів «Срібного століття» розглядав світ як єдине ціле, як єдину картину і реальність. Його «Іконостас» зібрав у фокусі всі головні думки і окреслив його світогляд. Головною проблемою є проблема зв'язку «двох світів» – «видимого» і «невидимого», «горного» і «дольного», межею якого є релігійний культ (межею цих двох світів в храмі є іконостас). На думку Флоренського, «Ікона - вікно в світ «Горній» [4]. Святі вживали слово «ікона» в ширшому сенсі, ніж той, до якого ми нині звикли. Світ, створений Богом, вони розуміли як ікону Божю, як твір досконалого художника. Людина, згідно з Священним Писанням, створена Богом «за образом Бога», «Бог створив людину за образом і подобою Своєму» - це парафраза 26-го вірша першої книги Священного Писання, який лежить в основі християнської антропології. У оригіналі цей вірш читається так: і казав Бог створимо людину по образу Нашому і по подібності Нашій» (Быт.1,26). У наступному вірші читаємо: «І створив Бог людину за образом своїм, за образом Божим створив її» (Быт.1,27). З цих двох віршів і склався фразеологізм. Важливість і наявність такого прикладу із словом образ в тлумачному словнику Даля [5] можна обґрунтувати двома міркуваннями. Перше слово «образ» лежить в основі християнських уявлень про людину – кожна людина несе в собі образ Божий.

Друге в грецькому тексті Священного писання на місці російського слова «ОБРАЗ» - слово «ІКОНА», таким чином, кожна людина є «Жива Ікона» Божія. За визначенням преподобного Максима Сповідника – церква теж ікона. Храм і вівтар – це ікони царства Божія, небесного Єрусалиму і перетвореного космосу. Єпископ і священник – ікони Христа. Євангеліє є словесна ікона Христова. Такі види церковної словесності як тропар і акафіст, проповідь або житіє суть словесної ікони – і за своїм змістом, за своєю композицією і структурі по принципах відбору матеріалу, і за своїм внутрішнім зв'язком з світом небаченим, до якого вони спрямовані самі, до якого вони здатні зводити Людину. Можливість використання поняття «ікона» по відношенню до православних явищ виключно, а може бути, і необмежено широкі: все ІКОНА, все ІКОНІЧНО. [6]. Людина - жива ікона, таким чином соціальна перцепція ікони, на наш погляд, – це відношення і сприйняття до самої людини і в той же час відношення людини до ікони як до образу Першообразу, і є як ні що інше сприйняття або неприйняття сакрального, а сприйняття сакрального відображає рівень духовності в соціумі.

Психіка, згідно з теорією І. Г. Білявського [7], є своєрідним поєднанням образу і знаку. Отже ПСИХІКА – це мова. Згідно з концепцією Зинченко В.П. [8], перші медіатори – це слово, знак, символ, міф, а другі – це євангельська любов до ближнього. Разом вони складають «Духовні вертикалі вимірювання людського пізнання» (В.С. Соловійов). Виходячи з даних постулатів, на наш погляд, ікона – це символічна мова фарб – мова знаків. Ікона сфокусувала в собі – знак, символ і міф. Ікона образ – Першообразу, СЛОВО, що утілюєся. Ікона – образ ідеальної особи. Ці положення є фундаментальними точками опори для нашого дослідження.

К. Юнг застосував науковий підхід до власної людської природи, він відкрив в людському «психе» образи колективного несвідомого, архетипів як «а ргіоге» складові частини всього життєвого досвіду, що детермінуютьсЯ. Архетип Божества в людському «психе» Юнг назвав терміном “Самость”. Це іманентна мета становлення особи, і в той же час це сила, яка вабить людину до досягнення його інтегрованої індивідуальності. Мету цю можна досягти лише свідомістю, що вічно росте, яка завдяки постійному застосуванню і відповідній про психічний процес, намагається знайти зворотний шлях до свого власного джерела. Зважаючи на теорію Юнга, ми можемо зробити висновок, що, дійсно, ідея Бога є архетипова, таким чином Ікона так само архетипова, і ця ідея неминуче присутня в психіці кожної людини, але ми не в змозі робити висновок про існування божества за межами нації.

Людська психіка є цілісністю несвідомих і свідомих процесів, це саморегульована система, в якій відбувається постійний обмін енергією між елементами. Відособлена свідомість веде до втрати рівноваги і несвідоме прагне «компенсувати» однобічність свідомості [9].

Метою нашої роботи було дослідження феномена соціальної перцепції православної ікони в історичному генезисі (опосередковане сприйняття через призму художніх текстів українських авторів).

Об'єктом дослідження був феномен соціальної перцепції православної ікони в історичному генезисі.

Предметом дослідження - опосередковане сприйняття ікони через призму художньої літератури.

Гіпотеза дослідження: ікона — це форма культурної спадщини його найбільш яскравий феномен, була безпосередньо сакральним об'єктом для віруючої людини, в той же самий час Ікона є яскравим віддзеркаленням людської соціальної психіки. Ікона - відкрита динамічна система. Ікона - медіатор, що несе в собі посередницьку функцію (тобто синергію — «соработничества» людини з Богом, іконопис - це форма найбільш адекватного виразу творчого взаємовідношення Бога і людини, схвалена соборним розумом Церкви - каноном).

Згідно з концепцією И.Г. Белявського, саме вивчення текстів художньої літератури дозволяє реконструювати історичну епоху і на її фоні розглянути соціальну перцепцію Ікони, таким чином, розглядаючи процес сприйняття в історичному генезисі [10].

Сприйняття ікони через призму художньої літератури ми досліджували, застосовуючи наступну схему: Світ автора + світ героя = світ читача. Для аналізу тексту ми обрали метод контент аналізу. Для нас було важливо дослідити саме ті твори, де автор описує чоловіка як «живу ікону». Яскрава ілюстрація нашої гіпотези, це текст який був нами проаналізовано художній роман «Диво» відомого українського письменника і, на наш погляд, дійсного психолога Павла Загребельного [11]. Саме цей автор, як дійсний художник Слова описав, на наш погляд, найяскравіше зі всіх «живу ікону» в образі свого головного героя Сивоока, який, за задумом автора, подарував світу Софію Київську. На наш погляд, перш ніж аналізувати текст, ми повинні звернутися до праць богословів і дати найбільш розгорнене поняття через призму теологічного підходу сакрального і семантичного значення Софії для об'єктивного аналізу і розуміння художнього тексту, де фігурує дане значення. Софія — перший і найтонкіший твір Божої діяльності. Для тварного світу вона — осереддя творчої енергії, що запліднила, зокрема, і мистецтво, тобто естетичну діяльність людини. На землі першим і головним носієм Софії для слов'янської православної свідомості виступає Божья Матір — жива посредница між небом і землею, горнім і дольнім. «Як Дух є Краса Абсолютного, так Богородиця є Краса Тварного», «миру слави» і «Нею прикрашена вся тварь» [12]. Людське прагнення уловити і зберегти цю красу добре можна бачити в іконописному мистецтві. Саме у іконі міститься схема плотського сприймання, «реконструкція» духовного досвіду, «невидимого світу», «розумної реальності». Ікона знаходиться на вершині художньо-естетичних цінностей. Естетичне розуміється в поглиблено-містичному значенні, яке століттями складалося в православній культурі. Естетична сторона іконичного живопису є лише зовнішній вираз Краси. Найбільш важливі для нас архетипічні образи, втілені завдяки художній творчості іконописців в іконах, фресках, мозаїках і в архітектурних будовах. Втілення цих образів в слова ми можемо поспостерігати в тексті вибраного нами роману. З ухваленням християнства Київська Русь перевернула свідомість народу і назавжди законсервувала архетипічні образи язичества в символічній формі в розумах і душах свого народу. Архетипічні образи Юнга — Мати — велика земля, мудрий старче, і т.д. і звичайно ж «Самость» — що є ядром особи в своїй сукупності, за твердженням ученого, і була фундаментом міфів, символів.

Роман «Диво» - історичний роман, сюжетна лінія простежується в двох ракурсах. Перший оповідний ракурс і перший часовий діапазон - IX століття, присвячені 45 рокам з життя Сивоока, автор зберігає фон всіх історичних подій, що відбуваються в той період (хрещення Русі).

Юний хлопчик Сивоок, вихований дідом Родимом, язичником, що робить богів на продаж, ввібрав, як цілощу вологу любов до Божественної Природи. Сивоок увібрав в себе всі яскраві фарби рідного краю. Дух свободи утілюється для нього у польоті птахів, у стрибках диких звірів. Саме ці образи вільного пересування по землі і в повітрі назавжди відобразилися в душі хлопчика, запах і краса барвінків улюблених квітів хлопчика (будучи іконописцем, розкішними «барвами» Сивоок мріяв прикрасити стіни храму Софії Київської, в християнстві барвінок символ особливої милості Цариці Небесною до подвижників Божих.), Сивоок був наділений автором саме тими силами Великої Матері природи, на лоні якої він виріс. Велика Мати-Природа головний архетипічний образ Юнга, красиво і злегка витончено утілюється в образі Сивоока, як пізніше за його стали називати – Божий Дар (ДАР – ХАРИЗМА, що позначає в християнській термінології дари святого Духу, одна з важливих функцій ікони харизматична, Сивоок наділений даром з «Неба» виконав харизматичну функцію по суті своїм життям і діяльністю, любов до правди його згубило, але в теж самий час і виправдало, тому що мовчанням ми зраджуємо Бога).

Другий часовий діапазон - XX сторіччя, де відображені 44 роки Бориса Отави. Вони оповідають про найбільш яскраві події минулого сторіччя: Велика вітчизняна Війна, Велика відлига. За замислом автора, Борис також виконав свою харизматичну функцію – став Ангелом хранителем собору Софії Київської.

Образ Богоматері в романі досяг свого вищого художньо-естетичного розуміння і з'явився перед нами, як сакральний феномен таємничого носія духовної енергії, божественної мудрості – Софії. Дві миті з історії великого собору, дві людські долі, пов'язані з ним, дозволили авторові геніально відобразити авторську ідею народження Софії душею Київської Русі, храмом Божієм людства.

Висновки: Ретельно аналізуючи текст роману ми прийшли до висновку, що П.Загребельний – К.Юнг - дві сторони однієї медалі, що подарували світові свої ідеї, які до цих пір розбурхують розуми людства. Гіпотеза нашого дослідження знаходить своє підтвердження. Ікона є безпосередньо сакральним об'єктом для віруючої людини, в той же самий час вона є яскравим віддзеркаленням людської соціальної психіки, оскільки є відкритою динамічною системою, це медіатор, що несе в собі посередницьку функцію (тобто синергію – Богоспілкування). Матеріали і висновки даної роботи можуть послужити в рішенні проблеми відновлення історичної спадкоємності слов'янської думки, відродження кращих традиційних духовних феноменів вітчизняної культури і православ'я.

Література

1. Салтыков-Щедрин М.Е. Полн.собр.соч. Т.3.-М.: Правда,1988. - С. 496.
2. Ильин А.А. Наши задачи. Историческая судьба и будущее России. Статьи 1948-1954 гг. - в 2х т. - М., 1992.

3. Шлеман А. Исторический путь православия. — Нью-Йорк, 1954. - С. 378.
4. Флоренский П. Иконостас. — М., 1994. - С. 200.
5. Даль В.И. Толковый словарь. - Т.2, М., 1996. - С. 614.
6. Лепяхин В. Икона и иконичность. — СПб, 2002. - С. 220.
7. Белявский И.Г., Кишинская А.Н. Исповедь пасынка века и немного исторической психологии. — Одесса, ОКФА, 1997. - С.472.
8. Зинченко В.П. Культурно-историческая психология: опыт амплификации // Вопросы психологии № 4, 1993.
9. Юнг Карл. Архетип и символ. — М., 1991. - С. 62.
10. Белявский И.Г. Проблемы социальной перцепции в исторической психологии: Психология межличностного познания. - М., 1981.
11. Загребельный П. Диво. — К., Дніпро, 1982. - С. 623.
12. Флоренский П. А. Столп и утверждение Истины. - М., 1914- 1918. - С. 276.

РОССИЙСКИЕ УНИВЕРСИТЕТЫ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

УДК 378.11(470+571)

Даньшина С. А.

Впровадження концепції безперервної освіти викликало цілий ряд змін в житті російських вищих учбових закладів. Вони торкнулися академічних цілей, підходів до вчення і освіти, учбових планів і програм. Все це викликає необхідність розробки нових підходів і технологій управління вищою школою. У даній статті зроблена спроба оцінити потенціал стратегій розвитку російських вузів.

Ключові слова: безперервна освіта, мобільність, інтеграція, управління, інновація, конкурентоспроможність, система менеджменту якості.

Внедрение концепции непрерывного образования вызвало целый ряд изменений в жизни российских высших учебных заведений. Они коснулись академических целей, подходов к обучению и образованию, учебных планов и программ. Все это вызывает необходимость разработки новых подходов и технологий управления высшей школой. В данной статье предпринята попытка оценить потенциал стратегии развития российских вузов.

Ключевые слова: непрерывное образование, мобильность, интеграция, управление, инновация, конкурентоспособность, система менеджмента качества.

The implementation of the continuing education concept has caused variety of changes in life of the Russian high educational institutions. They concerned the academic objectives, approaches to education, curriculums and programs. All these facts cause the need to develop a new approach and technology of higher school management. In the article we undertake an attempt to value the potential of the Russian higher school development strategy